

HENDIKEPIRANI (MENTALNO)

Ugledna „American Association on Mental Deficiency“ (Grossman, 1973) definira mentalno hendikepirane (= m. h.) kao osobe koje već u razvojnoj dobi, tj. prije 18 godina, djeluju bilo na intelektualnoj bilo na društvenoj razini znakovito niže od razine osoba iste dobi unutar istog kulturnog okvira. Pod tim općim izrazom krije se međutim vrlo raznorodna skupina, normalno podijeljena u podskupine lakih, umjerenih i teških ili dubokih m. h.

1. *Da li je moguća k. m. h.?* Zbog intelektualnog nedostatka tih osoba, odgovorni u pastoralu, i drugi stručnjaci, dugo su vremena vjerovali da je istinska i svojstvena k. m. h. nemoguća. Stoga se religiozni odgoj općenito ograničavao na formiranje dobrih običaja, na neke molitve i pobožnosti i ponešto na moralno „vježbanje“.

Oko 1950. opaža se zaokret u toj situaciji, zahvaljujući dvostrukoj promjeni ideja: novom viđenju k. i novom načinu tumačenja mentalnog hendikepa. Prije se k. shvaćala pretežno kao nešto intelektualno, što se sastoji u prenošenju niza vjerskih sadržaja i etičkih propisa. Danas se k. radije shvaća kao odgovorno smještanje u kršćansku dimenziju života. Vjera nije u prvom redu poznavanje i ispovijedanje određenog broja spoznajnih činjenica. Vjera se sastoji prije svega u obraćenju prema određenoj osobi, u obraćenju prema Bogu. S druge strane razvoj ortopedagogije, kao i sustavna primjena nekih načela psihologije učenja, uvjerljivo su pokazali da su m. h. sposobni dostići znatno viši stupanj razvoja od onoga što se prije vjerovalo. Prema tome odgojni pristup m. h. postao je pozitivniji. Naglašavaju se mogućnosti koje su još stvarno prisutne ili ono što se stvarno može očekivati, a ne više na prvom mjestu nedostaci. To područje nade i iščekivanja imalo je odjeka i na području odgoja vjere te je potaknulo na

nove pothvate: u raznim su zemljama nastali ozbiljni pokušaji da se razvije k. prikladna za m. h.

2. *Povijesni pregled pothvata na području k. za m. h.* Prije drugoga svjetskoga rata poznata su tek rijetka izdanja o odgoju vjere m. h.: u svim je slučajevima riječ o pokušajima koji veliku važnost pridaju molitvi i formiranju dobrih navika.

Pionir suvremene posebne k. (= p. k.) jest francuski svećenik H. Bissonnier. Započeo je svoj rad oko 1950. radeći s m. h. djevojčicama iz okolice Pariza. Njegova izdanja *Pour une pédagogie catéchétique des enfants arriérés mentaux* (1955; tal. prijevod: *Pedagogia catechistica dei fanciulli subnormali*, Leumann-Torino, LDC, 1966) i nadasve *Pédagogie de Résurrection* (1959; tal. prijevod: *Pedagogia di risurrezione*, ondje, 1966) pobudila su veliko zanimanje. Uspio je oko sebe okupiti određen broj suradnika, među kojima su bili J. P. Jung, B. Descouleurs i H. Hillairet, koji je kasnije načinio kat. vodiče *Amis de Dieu* (1968) i *Dieu ma joie* (1971). Po tečajevima kat. odgoja Bissonnier i njegovi pariški suradnici imali su i svjetski utjecaj. Specifičan pokušaj odgoja vjere teško m. h. djece izradio je Denise Rouquès (1969).

Nekoliko godina kasnije, također pod utjecajem H. Bissonniera, nastaje u Lyonu (Francuska) drugo središte pastoralne djelatnosti oko J. Mesnya i suradnika. U suradnji s M. Orbanom (Belgija) objavio je metodu *Vivre* (1968), naširoko utemeljenu na upotrebi simbola. Ta se metoda nadaleko proširila, zahvaljujući zalaganju bivšeg učenika i suradnika lyonskog centra, kanadskog svećenika E. Paulhusa, koji je postigao doktorat spisom *L'éducabilité religieuse des enfants déficients mentaux* (1962). Kasnije je postao profesor na Université Catholique de Sherbrooke (Kanada) i tu učinio poznatom metodu *Vivre*.

Godine 1967. američki svećenik Joseph Mc Carthy, brat jednog m. h. dječaka, dugo je i bezuspješno tražio izdanja o k. m. h. Napokon je bio upućen na E. Paulhusa i Sveučilište u Sherbrookeu. Kratko vrijeme nakon toga Mc Carthy je postao odgovoran na razini biskupije Chicago za pastoralnu brigu za m. h. Dao

je na engleski prevesti metodu *Vivre* i utemeljio centar SPRED (Special Religious Education Division), koji je kasnije postao institut za obrazovanje vjeroučitelja specijaliziranih u k. za m. h. Centar je otvoren svima onima koji se, poslani s neke župe, žele specijalizirati u pastoralnom pomaganju m. h.

I u Engleskoj su metodu *Vivre* prihvatili u biskupiji London i Liverpool, i to vjeroučitelji koji su pohađali tečaj SPRED u Chicagu. Djelatnost područja p. k. u dvije biskupije sasvim je nadahnuta američkim modelom. Opis toga nalazi se u knjizi *I am with you*, koju je napisao D. G. Wilson (1975).

I pariška je škola imala svjetski utjecaj. Otac J. Kijm DI, Nizozemac, osobito se zanimao za taj pothvat i objavio je razne važne spise o tom predmetu (1961). Nažalost, nakon nekoliko godina iznenada je prekinuo posao na tom području, kad je prihvatio katedru filozofije na učilištu svoga reda. U Nizozemskoj treba s katoličke strane spomenuti i doprinos Višega katehetskog instituta iz Nijmegena, posebno zahvaljujući djelu nekih mladih svećenika. Treba spomenuti zanimljiv rad De Wita (*Zwakzinnigenzorg en pastoraal*, Nijmegen, 1971, doktorska disertacija) i H. Verbeeka (*Een beker koud water*, Bilthoven, Ambo, 1971). Ovaj posljednji organizirao je na vrlo kreativan način jednogodišnje sudjelovanje svih koji su boravili u jednoj psihijatrijskoj instituciji za m. h. u nekim vrhunskim trenucima liturgijske godine. U Nizozemskoj su i protestantske crkve dale specifičan doprinos pastoralnoj brizi za m. h., o čemu, među ostalim, svjedoče ugledna izdanja: L. Brezet-Brouwer, *Ieder in zijn eigen taal*, 3. sv., Nijkerk, Callenbach, 1977–78; L. Stilma, *Wuiven naar de dominee*, ondje, 1979; i P. Vreugdenhil, *Ik heb een vriend*, Goes, Oosterbaan, 1982. Odgoj vjere ostvaruje se poglavito za vrijeme tjednih religioznih službi.

U Belgiji, na francuskom govornom području, uvedena je metoda *Vivre* zaslugom M. Orbana, suautora te metode. U Flandriji treba spomenuti djelatnost grupe „Werkgroep voor Gespecialiseerde Catechese“, čije su središte tvorili F. Devestel, M. Vandekerckhove i M. Van Wallegem. Ta radna grupa objavila je *Samen*, vodič za prve dvije godine specijalne

škole (Van Walleghem i Vandekerckhove, 1976–1978; tal. prijevod: *Insieme. Guida per la catechesi degli handicappati mentali*, Leumann-Torino, LDC, 1980. F. Devestel je u svojoj doktorskoj disertaciji razradio projekt za pastoralnu brigu za odrasle m. h. smještene u psihijatrijske institucije /1981/. Taj projekt, objavljen izvorno na francuskom, ubrzo je preveden na engleski i talijanski, nailazeći u Italiji, napose u ustanovi Cottolengo, na široku primjenu.)

Napokon, u Njemačkoj – zemlji s vrlo bogatom predajom kat. poučavanja – razdoblje nakon drugoga svjetskoga rata otkriva veliku zauzetost za problem p. k. za m. h. Konkretna ostvarenja osobito se odnose na školsku k. i temelje se na „Rahmenplanu“ (1967), priređenom po nalogu njemačkih biskupa. Kasnije su objavljeni razni priručnici za k. m. h., kojih su, među ostalima, autori: Weber (*Das lernbehinderte Kind und der Glaube*, Donauwörth, Auer, 1967), Schilling (1974), Krenzner & Rogge (1978).

Ovaj pregled omogućava da se vidi kako su se u nekim zemljama mnoge osobe bavile k. za m. h., kako su bile obostrano međuovisne te očituje veliku raznolikost pothvata koje su razvile. Treba osobito ukazati na raznolikost mjesta ili područja u kojima se ostvaruje p. k.: često je to škola (Belgija, Njemačka), ali i župa ili crkvena zajednica (Francuska, nizozemski protestanti, SAD) ili pak psihijatrijska ustanova (Flandrija, Nizozemska, Italija). Postoji zatim velika raznolikost u dobi naslovnika: u početku se p. k. bavila jedino djecom ili mladima u specijalnim (osnovnim ili drugim) školama; postupno su se razvili i pothvati za odrasle. Napokon postoji razlika u razini mentalnog hendikepa: školska je k. priređena nadasve za lake m. h., dok su razni župni pothvati ili oni unutar psihijatrijskih ustanova bili i za m. h. drugoga stupnja a koji put i za teške m. h.

3. *U čemu se sastoji posebnost p. k. za m. h.?* Posebnost p. k. određena je osobito samim svijetom m. h. Taj svijet, iako nije radikalno različit od svijeta ostalih ljudi, ipak ima osobita obilježja. Sa spoznajnog gledišta, m. h. živi u vrlo konkretnom, površnom i slabo elastičnom svijetu, sa skromnim raščanjivanjem i logičkim

povezivanjem te sa slabim verbalnim razvojem. S dinamičko-čuvstvenog gledišta, m. h. je snažno vezan uz situaciju, koja često puta njime ovlada; njegovo poimanje sebe općenito je negativno i nestvarno; psihički je vrlo ranjiv i pokazuje težnju prema ukrućenosti.

Kao odgovor na tu situaciju p. k. će nastojati proširiti i produbiti iskustveni svijet m. h. Tako će nastojati razviti njegovu osjetljivost za simbole; pomoći će mu da razlikuje između glavnih i sporednih stvari; ponavljat će na uvijek nov način bitne stvari; osnažit će mu i podupirati krhko povjerenje u samoga sebe te psihičku otpornost; nastojat će nadići njegovu težnju prema ukrućenom vladanju. Svi ti ciljevi slijede se i u ortopedagogiji. U p. k. će ostvarenje tih ciljeva biti nadahnuto brigom da se potakne, razvije i u njima hrani stav vjere.

Taj specifični karakter konkretizirat će se u p. k. na razne načine: prije svega posredstvom snažno strukturiranoga didaktičkog programa usredotočenog na bit kršćanske poruke; osim toga posredstvom nekih metodičkih obilježja.

4. *Neka metodička načela*

a) *Obogaćivanje djetetova iskustvenog svijeta.* Prva vjeroučiteljeva briga sastojat će se u obogaćivanju značenja prisutnih u iskustvu m. h. djeteta; naučit će dijete da otkriva „nešto više“ u svojim iskustvima. To konkretno znači razvijati osjetljivost za bogatstvo značenja i ljudskih vrednota što se mogu skrivati i u vrlo jednostavnim ljudskim situacijama. Vjeroučitelj će nastojati osvjetliti ta iskustva, obogaćena i svjetlom kršćanske poruke.

b) *Osobni odnos između vjeroučitelja i djeteta.* U p. k. neophodan je dobar pedagoški odnos, u kojem se rađa područje povjerenja. Sa strane vjeroučitelja taj odnos treba biti označen poštivanjem osobe hendikepiranog djeteta i strpljivošću pred usporenim razvojem, što uključuje i rađanje života vjere. M. h. djeca općenito su ovisnija, čuvstvenija i na njih određeno ozračje više utječe. Vjeroučitelj će paziti da se ne nametne i da ne „manipulira“ s tom djecom.

c) *Vjeroučiteljevo svjedočenje.* Kao vjernik vjeroučitelj je osobno uključen u navještaj vjere. Iako ima problema i poteškoća, treba autentično stajati iza poruke koju navješta. U

navještaju je odlučujući stav poniznosti. Kao i proroci SZ, vjeroučitelj nije navjestitelj na temelju osobnih zasluga; on govori kao navjestitelj, kao poslanik.

d) *Snažno strukturiran didaktički program.* Važno je da srž kršćanske poruke bude jasno konkretizirana i snažno strukturirana u didaktičkom programu. Po velikoj različnosti oblika trebat će se uvijek vratiti na taj središnji sadržaj.

e) *Velika pažnja govora.* Govor je temeljno kat. sredstvo. Nadasve posredstvom riječi dolazi se do rel. osvjetljavanja djetetova iskustva. Nedostatak u govornom razvoju m. h., više naglašen što je hendikep jači, predstavlja ozbiljnu poteškoću. Neophodan je sasvim jednostavan jezik koji odgovara razini djetetova razvoja. To uključuje i velika ograničenja za upotrebu *pripovijedanja* u k.: pripovijedanje sa skrivenim značenjem obično se ne razumije.

Vjeroučitelj će se obilno koristiti *dijalogom* s djecom: to omogućuje djeci izravno uključivanje u k. i ohrabruje ih da izraze svoja iskustva. S predadolescentima i adolescentima trebat će obilnije i sustavnije upotrebljavati to sredstvo.

Biblijski i liturgijski govor, često po sebi slabio razumljiv, morat će nužno biti „preveden“ i spušten na razinu hendikepiranih, tj. morat će biti pojednostavljen. Posvuda će se nastojati postupno uvoditi u crkveni govor kako bi se tako promicalo njihovo uključivanje u veliku zajednicu Crkve.

f) *Razboritost u upotrebi simbola.* Rel. govor rado se i obilno služi simbolima. Simboli naime dopuštaju da se otvore duboki vidovi stvarnosti. Neki su autori iznijeli hipotezu da su m. h. posebno osjetljivi za simbole, što bi dopustilo da se sretno nadoknadi nedostatak u lingvističkom razvoju. Ta hipoteza međutim ne nalazi nikakvu potvrdu u kritičkom promatranju ili u empiričkim istraživanjima. Doista, izražajna snaga simbola u osnovi je određena iskustvom osobe. S pedagoškoga gledišta bit će dakle neophodno sustavno zalaganje za obogaćivanje djetetova iskustvenog svijeta, kako bi neki kršćanski znakovi, kao što su voda, vatra, svjetlo, kruh itd., poprimili veće značenje i mogli postati bogatiji simboli.

g) *Odgovorna upotreba audiovizualnih sredstava.* Audiovizualna sredstva mogu biti korisna za uvođenje, jačanje i upotpunjavanje verbalne poruke. Mogu imati prizivajuću ili jednostavno informativnu ulogu; moraju biti prilagođena djetetovoj mentalnoj razini i njegove dobi. U p. k. je važno da audiovizualna sredstva jasno izražavaju svoje ciljeve. Neka slika npr. mora biti dovoljno velika i ne smije sadržavati previše elemenata. Gledanje dijapozitiva treba slijediti nadasve usporen ritam, slijed se ne smije prebrzo mijenjati i mora sadržavati mali broj likova.

h) *Izražajne tehnike i aktivnosti.* Vodeći računa o mentalnoj razini i o dobi m. h. djece, mogu se uspješno primijeniti razne izražajne tehnike. Npr. djeca mogu pripovijedati, crtati, slikati, modelirati, pjevati, kretati se ritmički uz pratnju glazbe. Te djelatnosti teže k interiorizaciji i osobnom izražavanju sadržaja k. Za predadolescente i adolescente obilno će se koristiti rasprava i vođeni razgovor.

Poseban je oblik aktivnosti kat. slavlje. Ono je na granici između k. i liturgije i predstavlja obilježja obadviju: riječ je o navještaju posredstvom djelovanja. Slavlje je važno u k. za m. h. jer omogućuje izravno i osobno uključivanje u akciju.

Bibliografija

H. BISSONNIER, „Pedagogia catechistica dei fanciulli subnormali”, Leumann-Torino, LDC, 1966; ISTI, „Pedagogia di risurrezione”, ondje, 1966; J. M. KIJM, „Plannen voor het geloofsonderricht aan debiele kinderen”, Den Haag, Katholiek Paedagogisch Bureau voor het L. O., 1961; R. KRENZER-R. ROGGE, „Methodik der religiösen Erziehung Geistigbehinderten”, Lahr, Kaufmann, 1978; D. ROUQUES, „Catechesi e iniziazione cristiana degli insufficienti mentali”, Leumann-Torino, LDC, 1971; K. SCHILLING, „Religionsunterricht bei Geistigbehinderten. Theoretische Grundlegung”, Limburg, Lahn-Verlag, 1974.

MARCEL VAN WALLEGHEM